

УДК 376-056.264-053.5

DOI 10.32626/2413-2578.2020-15.145-154

О.П. Мілевська

elmilevskaya@gmail.com

orcid.org/0000-0002-5474-4158

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ ДОМІНАНТИ СПРИЙМАННЯ СЛОВА У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Відомості про автора: Мілевська Олена Павлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (Україна). У колі наукових інтересів організаційні та дидактико-методичні аспекти логопедичної роботи. Email: elmilevskaya@gmail.com

Contact: Olena Milevska, Ph.D. in Pedagogy, associate professor of Speech Therapy and Special methods Department of the faculty of correctional and social pedagogy and psychology, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Ukraine. Scientific interests: organizational, didactic, and methodological aspects of speech therapy. Email: elmilevskaya@gmail.com

Відомості про наявність друкованих статей на дану тематику:

1. Мілевська О.П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення // Педагогічні науки : Збірник наукових праць. – Херсон: Херсонський державний університет, 2017. – Вип. LXXVIII, Т. 2.– С. 86-91. **2. Мілевська О.П.** Вивчення лексико-семантичної трансформації у старших дошкільників // Сучасний вимір психології та педагогіки: зб. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 24-25 травня 2019 р.). – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. – С.70-74. **3. Мілевська О.П.** Дослідження категоріальності описової лексики у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення // International scientific and practical conference “Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine”: Conference Proceedings, May 5–6, 2017. Sandomierz. – P. 83-88.

Мілевська О.П. Особливості семантичної домінанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Навички сприймання мовленнєвих значень є необхідною умовою формування повноцінних знань та уявлень дитини про навколишнє у

формі понять та узагальнень. Вони ґрунтуються на уміннях оперувати відношеннями між мовленнєвими одиницями, встановлювати лексико-семантичні зв'язки, створюють базис мовленнєво-мислиннєвої діяльності та розвиваються відповідно до онтогенетичних закономірностей. До таких відносять поступовий перехід від фонетичного рівня сприймання мовлення до семантичного. В основі першого лежить стратегія орієнтації на акустичні ознаки слів під час їхнього сприймання, в основі другого – стратегія орієнтування на смислові характеристики слова. Семантична домінанта сприймання слова виступає як найбільш продуктивна стратегія опанування його значення.

Для категорії дітей із загальним недорозвиненням мовлення властиві специфічні закономірності опанування умінь смислового сприймання мовлення з огляду на наявні у них первинні порушення мовних механізмів, зокрема механізмів лексико-семантичного структурування.

У статті висвітлено зміст та результати дослідження особливостей семантичного сприймання мовлення (на матеріалі слів) молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення. Запропоновано методичні прийоми для вивчення у цих дітей специфіки отримання, обробки та відтворення інформації, відображеної у словах. З'ясовано, що цим дітям властиві труднощі встановлення лексико-семантичних зв'язків та здійснено типологію цих труднощів; виявлено особливості здійснюваних досліджуваними мовних операцій категоризації та трансформації слів; визначено провідні стратегії смислового сприймання слів, якими користуються молодші школярі із загальним недорозвиненням мовлення – інтуїтивно-практичну, лексико-граматичну (морфологічну), акустичну (фонетичну). У деяких випадках спостерігалась стратегія асоціативного пояснення значень експериментальних слів. Семантична домінанта сприймання слів виявилась важкодоступною для дітей, охоплених дослідженням.

Результати дослідження дозволяють визначити спеціальні умови, в тому числі орієнтують на розроблення спеціальних завдань, для формування у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення семантичної домінанти у сприйманні слів.

Ключові слова: молодші школярів із загальним недорозвиненням мовлення, лексична семантика, семантичні зв'язки, категоризація, трансформація, семантичне сприймання.

Милевская Е.П. Особенности семантической доминанты восприятия слова у детей с общим недоразвитием речи. Навыки восприятия речевых значений являются необходимым условием формирования полноценных знаний и представлений ребенка об окружающем мире в форме понятий и обобщений. Они основываются на

умениях оперировать отношениями между языковыми единицами, устанавливать лексико-семантические связи, создают базис речемыслительной деятельности и развиваются в соответствии с онтогенетическими закономерностями. К ним относится постепенный переход от фонетического уровня восприятия речи к семантическому. В основании первого лежит стратегия ориентации на акустические признаки слов во время их восприятия, в основании второго – стратегия ориентации на смысловые характеристики слова. Семантическая доминанта восприятия слова выступает как наиболее продуктивная стратегия усвоения его значения.

Для категории детей с общим недоразвитием речи свойственны специфические закономерности развития умений смыслового восприятия речи, которые определяются имеющимися у них первичными нарушениями речевых механизмов, в частности механизмов лексико-семантического структурирования.

В статье представлены содержание и результаты исследования особенностей семантического восприятия речи (на материале слов) младшими школьниками с общим недоразвитием речи. Предложены методические приемы для изучения у этих детей специфики получения, обработки и воспроизведения информации, отраженной в словах. Выяснено, что этим детям свойственны трудности установления лексико-семантических связей и осуществлено типологию этих трудностей; выявлены особенности осуществляемых исследуемыми языковых операций категоризации и трансформации слов; определены ведущие стратегии смыслового восприятия слов, которыми пользуются младшие школьники с общим недоразвитием речи - интуитивно-практическая, лексико-грамматическая (морфологическая), акустическую (фонетическую). В некоторых случаях наблюдалась стратегия ассоциативного объяснения значений слов. Семантическая доминанта восприятия слов оказалась труднодоступной для детей, охваченных исследованием.

Результаты исследования позволяют определить специальные условия, в том числе ориентируют на разработку специальных задач, для формирования у младших школьников с общим недоразвитием речи семантической доминанты в восприятии слов.

Ключевые слова: младшие школьники с общим недоразвитием речи, лексическая семантика, семантические связи, категоризация, трансформация, семантическое восприятие.

Milevska O.P. The semantic dominant features of word perception in children with general speech underdevelopment. The skills of speech perception are a prerequisite for the formation of complete knowledge and representations of the child about the world in the form of concepts and generalizations.

The child learns to establish relationships between linguistic units, learns the operations of semantic structuring, and establishes lexical and semantic relationships. Such skills develop in accordance with ontogenetic laws and form the basis of speech-thinking activity. These include a gradual transition from the phonetic level of speech perception to the semantic. The first based on the orientation strategy on the acoustic attributes of words during their perception; the second based on the orientation strategy on the semantic characteristics of the word. The semantic dominant of word perception acts as the most productive strategy for the assimilation of its meaning.

For the category of children with general speech underdevelopment, specific patterns of the development of skills of semantic speech perception are characteristic, which determined by their primary violations of speech mechanisms, in particular lexical-semantic structuring mechanisms.

The article presents the content and results of the study of the features of semantic speech perception (based on words) by younger students with general speech underdevelopment. Methodological methods for studying the specifics of obtaining, processing, and reproducing the information reflected in words are proposed for these children. The author found that these children have difficulties in establishing lexical-semantic relations. Also, found a typology of these difficulties has been implemented.

This study found features of language operations of categorization and transformation of words that are performed by children with general speech underdevelopment. The features of the ongoing language operations of categorization and transformation of words. The leading strategies of semantic perception of words that are used by younger students with a general underdevelopment of speech are defined - intuitively practical, lexical and grammatical (morphological), acoustic (phonetic). In some cases, an associative explanation of word meanings was observed. The semantic dominant of word perception turned out to be inaccessible for the children in the study.

The results of the study make it possible to determine special conditions, including orienting them towards the development of special tasks for the formation of semantic dominance in the perception of words in younger students with a general underdevelopment of speech.

Keywords: primary schoolchildren with general speech underdevelopment, lexical semantics, semantic relations, categorization, transformation, semantic perception.

Постановка проблеми. Повнота лексичної семантики, уміння індивіда оперувати цими засобами у мовленні відображають повноту його знань та уявлень про навколишнє, характеризують ступінь взаємодії між його мовними та когнітивними процесами, створюють підґрунтя для розвитку словесного мислення. В онтогенезі мовлення

дитина навчається користуватись різною лексичною семантикою шляхом поступового переходу від акустичного (фонетичного) рівня сприймання мовлення до смислового (семантичного).

Семантичний компонент мовленнєвої функції людини є найбільш складним, оскільки потребує активної розумової (мислиннєвої) діяльності, яка, в свою чергу, здійснюється на тлі ментального лексикону та засвоєних мовленнєвих узагальнень (лексичних, граматичних, семантичних, синтаксичних). Саме семантична домінанта сприймання слова виступає як найбільш продуктивна стратегія опанування його значення (Є. Соботович, С. Валявко, Ю. Шулекіна).

За наявності мовленнєвого дизонтогенезу, зокрема, загального недорозвинення мовлення, опанування системою словесних значень (лексичною семантикою) відбувається специфічно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема поетапності сприймання мовленнєвих значень відображена у чисельних дослідженнях з лінгвістики та психолінгвістики (праці В. Беяніна, В. Глухова, А. Залевської, О. Леонтєва, Д. Слобіна, Р. Фрумкіної, та ін.). Науковці звертали увагу на механізми сприймання індивідом мовних значень, на особливості смислової обробки слів та висловлювань. Питання засвоєння лексичної семантики дітьми із загальним недорозвиненням мовлення (далі – ЗНМ) розкриті у працях Т. Алтухової, О. Грибової, Н. Жукової, Т. Філічової, Л. Трофіменко, В. Гончарової, С. Валявко, Ю. Шулекіної, О. Ткач, Т. Ушакової та ін. Типовими недоліками сприймання мовлення цими дітьми дослідники визначають порушення предметної співвіднесеності слів, дифузні заміни лексичних значень, слабку орієнтацію у змістовній стороні слів, обмеженість семантичних полів, порушення операцій лексико-семантичної верифікації, трансформації, категоризації. Разом з цим, дослідження етапу переходу від фонетичного до семантичного рівнів сприймання значень слів дітьми із ЗНМ висвітлені недостатньо [1; 3; 4; 6].

Метою статті є висвітлення результатів дослідження особливостей семантичного сприймання слів у дітей із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. Семантичні характеристики виступають як основний критерій відбору слова у процесі породження вислову, і тим самим, впливають на організацію вербальної поведінки дитини (Є. Соботович).

Під семантичним сприйманням слова розуміють процес смислової обробки його значення на шляхом інтеграції (В. Петренко, А. Залевська):

- аналізу звукової структури (фонемної),
- актуалізації системи диференційних ознак певних значень,
- генералізації власних уявлень та відношень індивіда.

Сучасні дослідження у галузі лінгвістики, психолінгвістики показують, що сприймання мовлення проходить ряд етапів свого становлення і реалізується спочатку на фонетичному рівні (закріплення і використання зв'язку між звукокомплексами та предметами/об'єктами навколишнього), морфологічному (орієнтація на граматичні ознаки слова, виражені морфемами – число, рід, ін.), синтаксичному (вилучення смислу, який виражається взаємозв'язками між словами у словосполученні, реченні), текстовому (здійснення інтеграції певної кількості смислових зв'язків у один узагальнений смисл).

За спостереженнями В. Беляніна, К. Nelson, доречно говорити і про певні типи стратегій оволодіння мовленнєвими значеннями, які представляють різні способи організації інформації дитиною [2].

Власне, смислове сприймання мовлення за своєю сутністю є процесом розшифровки смислів (В. Гончарова, Ю. Шулекіна, ін.). Мінімальним носієм смислу виступає окреме слово (зокрема, якщо йдеться про комунікативну ситуацію); проте, смислове сприймання мовлення – це процес отримання значень шляхом аналізу семантичних відносин між словами, це уміння схоплювати співвідношення слів, зв'язаних між собою у реченні з метою встановлення внутрішньо-системних зв'язків лексико-семантичної системи. Таким чином відбувається передання точних смислів в усному мовленні. Науковці (Т. Ушакова, В. Шадріков та ін.) вказують на значимість когнітивних процесів та операцій під час смислового сприймання мовлення – це процеси аналізу, синтезу, категоризації (граматичної, логічної), узагальнення та ін.

Під лексико-семантичною системою розуміють накопичений словниковий запас, який засвоюється дитиною з поступовим зануренням у знання про слова. Ці знання представлені системою лексичних значень: номінативних (предмет, ознака, стан ін.), предикативних (дія, процес), синонімічних, антонімічних, конкретних, абстрактних, узагальнених, переносних тощо. Опанування лексичною семантикою становить мовну компетенцію дитини [5].

Функціонування лексико-семантичної системи на всіх етапах її розвитку забезпечується мовними операціями, основними з яких є верифікація, категоризація, інтерпретація, комбінування. Згідно з твердженням Т. Ушакової [6], опосередкування такої системи відбувається за рахунок когнітивних операцій і процесів – аналізу, синтезу, граматичної і логічної категоризації, узагальнення та ін.

Відповідно, у разі несформованих або частково порушених мовних та когнітивних операцій виникатимуть труднощі як у засвоєнні лексичної семантики, так і у смисловому сприйманні мовлення. В той же час, для розвитку мовленнєво-мислиннєвих операцій не створюватимуться достатні операційні передумови (психологічних, лінгвістичних).

В цьому зв'язку окремої уваги потребують діти із загальним мовленнєвим недорозвиненням (далі – ЗНМ), які відрізняються специфікою мовленнєвого і психічного онтогенезу. Так, дослідження когнітивної сфери цих дітей (праці Р. Левіної, В. Лубовського; Т. Фотекової, Л. Андрусішиної [1], С. Коноплястої, Т. Сак та ін.) показують, що при ЗНМ у якості вторинного дефекту виявляються несформованими узагальнююча, пізнавальна, абстрагуюча функції мовлення, що призводить до системного недорозвинення складних форм словесно-логічної діяльності в цілому, а також, – у випадку навчання – до недостатності навчально-пізнавальної діяльності.

Такої ж думки притримуються Є. Соботович, С. Валявко, Ю. Шулєкіна, С. Заплатна, зазначаючи, що дітям із ЗНМ властиві модально-специфічні особливості формування мовленнєво-мислиннєвої діяльності та засвоєння мови як системи, які у перспективі призведуть до ускладнення структури дефекту у категорії осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку в цілому.

У нашому дослідженні ми спирались на попередні наукові розвідки у цьому напрямку (дослідження Т. Алтухової, Г. Бабіної, С. Валявко, О. Грибової, В. Гончарової, Н. Серебрякової, Є. Соботович), завдяки яким були описані психолінгвістичні механізми смислового сприйняття слів у дітей молодших школярів з дизонтогенезом мовлення. Науковцями визначено, що цим дітям властивий нижчий рівень (порівняно з нормою) смислових зв'язків між словами, що призводить до звуження семантичних полів, а також переважають ситуативний та синтагматичний типи цих зв'язків. Беручи до уваги ці дослідження, ми ставили перед собою завдання визначити особливості обробки мовленнєвої інформації, її продуктивність у молодших школярів із ЗНМ.

Для проведення дослідження ми запропонували дітям різні типи мовленнєво-мислиннєвих задач, які передбачали застосування різних стратегій смислового сприймання слів (мовлення):

1) поєднання двох слів із трьох запропонованих за випадковою ознакою (наприклад: що більше підходить до слова „банка” – „манка чи каструля”?; „жолудь” – „голуб чи каштан”?; „скрипка” – „скріпка чи гітара”?; „парта” – „карта чи стіл”?; „будинок” – „годинник чи хата”?);

Слова для цього завдання добиралися таким чином, щоб одне могло об'єднуватися з двома іншими відповідно за смисловою ознакою (категорія) і за акустичною (рима)

2) сприймання та реконструкція дітьми десемантизованих слів; наприклад: „Послухай слова і назви те, яке нічого не означає (сумка, тумба, тумка, диван, бинан, півник, піник, порошок, гошок), потім виправ його (заміни на правильне слово)”.

Запропоновані нами завдання були спрямовані на виявлення особливостей мовних операцій верифікації, інтерпретації, комбінування

та когнітивних операцій (актуалізації, аналізу, синтезу, граматичної і логічної категоризації, узагальнення та ін.).

Дослідженням були охоплені 18 першокласників із ЗНМ (III та IV рівнів) та 20 першокласників із типовим розвитком мовлення.

Аналіз відповідей дітей із типовим розвитком мовлення за завдання першого типу не виявив грубих порушень у сприйманні ними значень слів. Разом з цим, ці діти у першу чергу намагались виявити зв'язки між словами, розташованими послідовно (напр., „скрипка – скрипка”), активно аналізуючи подібність між ними. Тобто, застосовували синтагматичний тип встановлення смислових зв'язків. Позитивною ознакою динаміки стратегії пошуку значень слів дітьми з типовим розвитком мовлення було виявлення ними римованих характеристик та акустичних диференціювок у словах. Так, більшість досліджуваних (67%) вказали на це: „як у віршику”, „вийде смішний віршик”, або „якщо замість Б поставити М, то буде „банка – манка”, замінити К на П, то буде „карта – парта”.

Не зупиняючись на результаті первинної обробки значень, молодші школярі цієї групи продовжували далі аналізувати їхню семантику і виявляли зв'язки між словами шляхом співвіднесення їх з певними логічними категоріями (операції продуктивного комбінування, категоризації, узагальнення) на основі виявлення спільної семантичної ознаки. Наприклад, „скрипка і гітара – це інструменти для музики”, „парта теж стіл, тільки для школи”.

В цілому характер відповідей дітей з типовим розвитком мовлення на завдання першого типу свідчив про етап переходу від акустичної стратегії смислового сприймання слів до семантичної.

Аналіз відповідей дітей із ЗНМ під час розв'язання завдань першого типу дозволив виявити, що досліджуваним частково доступні мовні операції категоризації, продуктивного комбінування.

Так, у більшості випадків смислова обробка запропонованих слів здійснювалась учнями з урахуванням смислових ознак у сприйманні і переробці інформації (62%). Ці школярі намагались пояснити значення слів, описуючи одне поняття через інше. Ми відзначили ознаки узагальнення понять та спроби встановлення категоріальної приналежності понять, які входять у потрібне семантичне поле. Зокрема, школярі із ЗНМ під час обробки вербальної інформації опирались на властивості та характеристики предметів, але обирали для цього несуттєві (напр., „жолудь маленький, каштан маленький, а голуб великий”, або „жолуді і каштани треба збирати, а голуб сам прилітає”); ознаки з'єднання двох понять з урахуванням зовнішніх ознак одного з них („жолудь підходить до каштана, бо каштан темний”).

Траплялись випадки смислової обробки експериментальних слів з опорою суто на акустичні ознаки (24%); в цьому випадку лексеми

поєднувались з огляду на подібність звуко-складових характеристик (*жолудь - голуб*) з опорою на несуттєвий компонент слова.

Решта випадків стосувались спроб інтуїтивно-практичного поєднання слів з опорою на особистісний досвід (*„жолудь і каштан треба разом, бо білка бере жолудь і каштан“*).

Результати відповідей дітей з типовим розвитком мовлення на завдання другого типу показали, що цим дітям цілком доступні операції верифікації, інтерпретації та трансформації під час сприймання десемантизованих слів. Ці школярі без зайвих труднощів виявляли квазіслово та відновлювали його зовнішню структуру. Розуміємо, що такий процес не відбувається без здійснення операцій встановлення акустико-семантичної відповідності (внутрішньо-сислової обробки).

Аналіз відповідей дітей із ЗНМ під час розв'язання завдань другого типу дозволив виявити у них сформовані операції верифікації та певною мірою сформовані операції інтерпретації: учні виявляли і намагалися замінити спотворене слово знайомим словом. Проте, у процесі таких замін ми спостерігали ряд помилок:

– лексико-граматичні помилки (27%): трансформація десемантизованих слів за словотворчими ознаки узагальнення понять щодо еталонного слова асоціаціями (*„Тумка” – „Тумбочка”, „Тумба”*); перетворення квазіслів (десемантизованих слів) у словоформи за ознакою спільності їхніх структурних елементів (напр., флексій) з втратою вихідного семантичного змісту (*„Гошок” – „Порошок”; „Тумка” – „Булка”*).

– семантичні помилки (73%): інтерпретація значення десемантизованих слів (*„Тумка” – „це стукати”*); заміна десемантизованих слів синонімами (*„Тумка”-„Пакет”* в значенні *„сумка”*); зміна значення слова-трансформа внаслідок невірної осмислення його структурних компонентів (*„Тумка” – „Думка”*); лексичні привнесення ситуативно-асоціативного типу (*„Тумка” – „Диван”*).

Таким чином, виявили переважання у першокласників із ЗНМ таких мовленнєво-мислиннєвих стратегій: акустична – орієнтування дитини на звучання слова не на користь зосередження на його лексичному значенні; інтуїтивно-практична – орієнтування на значення слова через призму власного досвіду та індивідуальних уявлень про навколишнє; ситуативна – випадкове формулювання значення слова без урахування можливих семантичних ознак.

Продуктивна стратегія семантична обробки слова з орієнтацією на смислові зв'язки через аналіз його лексичного значення виявилась лише частково доступною.

Висновки і перспективи дослідження. Проведене нами дослідження окреслює проблемне поле щодо динаміки становлення мовленнєво-сислових операцій у дітей із ЗНМ та потребує подальшого

вивчення можливостей цілеспрямовано формування цих умінь в умовах систематичного освітньо-корекційного процесу. Формування семантичної домінанти сприймання значення слова у молодших школярів із ЗНМ потребує урахування особливостей здійснення ними мовних операцій верифікації, інтерпретації, категоризації, узагальнення, комбінування та пов'язаних з ними розумових операцій із семантичними одиницями.

Бібліографія

1. **Андрусишина Л.А.** Стан сформованості категоріального мислення у старших дошкільників з НВЗНМ // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 2. – К.: Актуальна освіта, 2005. – С. 27-33. 2. **Белянин В.П.** Основы психолінгвистической диагностики. – М.: Тривола, 2000. – 248 с. 3. **Валявко С.М., Шулекина Ю.А.** Изучение смыслового висприятія лексико-грамматических конструкций старшими дошкольниками // Специальное образование. – 2016. – №1. – С.38–51. 3. **Гончарова В.А.** Динамика усвоения структуры значения слов детьми с нормальным и нарушенным речевым развитием // Онтогенез речевой деятельности: норма и патология. – М. : Прометей : МПГУ, 2005. – С. 418– 426. 5. **Соботович Є.Ф.** Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 2. – К.: Актуальна освіта, 2005. – С. 3-17. 6. **Ушакова Т.Н.** Речь и язык в контексте проблем когнитивного развития // Когнитивные исследования: проблема развития : сб. науч. тр. Вып. 3.– М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – С. 237–25.

References

1. **Andrusyshyna L.A.** Stan sformovanosti katehorialnoho myslennia u starshykh doshkilnykiv z NVZNM // Teoriia i praktyka suchasnoi lohopedii: Zbirnyk naukovykh prats: Vyp. 2. – K.: Aktualna osvita, 2005. – S. 27-33. 2. **Belianyn V.P.** Основы psykholynhvystycheskoi dyahnostyky. – М.: Tryvola, 2000. – 248 s. 3. **Valiavko S.M., Shulekyna Yu.A.** Yzuchenye smyslovoho vyspriyatia leksyko-hrammatycheskykh konstruktsyi starshymy doshkolnykamy // Spetsyalnoe obrazovanye. – 2016. – №1. – S.38–51. 3. **Honcharova V.A.** Dynamyka usvoeniya struktury znacheniya slov detmy s normalnym y narushennym rechevym razvytyem // Ontohenez rechevoi deiatelnosti: norma y patolohyia. – М. : Prometei : MPHU, 2005. – S. 418–426. 5. **Sobotovych Ye.F.** Formuvannia semantychnoi struktury slova u ditei z vadamy movlennievoho rozvytku Teoriia i praktyka suchasnoi lohopedii: Zbirnyk naukovykh prats: Vyp. 2. – K.: Aktualna osvita, 2005. – S. 3-17. 6. **Ushakova T.N.** Rech y yazyk v kontekste problem kohnytyvnoho razvytyia // Kohnytyvnye yssledovanyia: problema razvytyia : sb. науч. тр. Выр. 3.– М. : Yzd-vo «Ynstytut psykholohyy RAN», 2009. – S. 237–25.

Received 03.11.2019
Accepted 02.12.2019